

1. Felhasznált és ajánlott irodalom a modul témaköréhez

- Csepeli György: *Szociálpszichológia mindenkiben*. Kossuth Kiadó, Budapest. 2014
- Fazakas Sándor-Ferencz Árpád (szerk.): *Ideje van az életnek és ideje van meghalásnak: Életvégi döntések keresztyén etikai megközelítése*. DRHE, Debrecen. 2014
- Ferencz Antal: *A bioetika alapjai*. Szent István, Budapest. 2001
- Filó Mihály (szerk.): *Halálos bűn és szabad akarat*. Medicina Kiadó, Budapest. 2013
- Gaizler Gyula-Nyéky Kálmán: *Bioetika*. Gondolat Kiadó, Budapest. 2003.
- Gottfried Adam: *Az etikai nevelés módszerei*. In: Németh Dávid - Kaszó Gyula (szerk.): *Vallásdidaktikai szöveggyűjtemény*. KGRE HTK, Budapest. 2001. 239-257.
- Jávor Benedek (szerk.): *Felelősségünk a teremtett világért*. Védegylet, Budapest. 2004.
- Lochmann, Jan Milic: *A szabadság útjelzői (etikai vázlatok a Tízparancsolathoz)* Kálvin Kiadó, Budapest. 1993
- Müller, Gotthold: *Felelősségteljes élet*. MRE DC, Budapest. 1999
- Nagy László: *Református keresztyén közösségi etika*. Kolozsvár. 1998
- Németh Dávid - Kaszó Gyula (szerk.): *Vallásdidaktikai szöveggyűjtemény*. KGRE HTK, Budapest. 2001
- Nyíri Tamás: *Alapvető etika*. Szent István Kiadó, Budapest. 2003
- Pálhegyi Ferenc: *Keresztyén házasság*. Kálvin Kiadó, Budapest. 2013
- Pálhegyi Ferenc: *Szex és szerelem*. Éjféli Kiáltás Budapest. 1998
- Schweitzer, Friedrich: *Vallás és életút*. Kálvin Kiadó, Budapest. 1999
- Sebestyén Jenő: *Református etika*. Iránytű, Gödöllő, 2000.
- Stevens, David (szerk.): *Bioetikai állásfoglalások*. KOMT, Budapest. 2002
- Szathmáry Sándor: *A reménység etikája*. Kálvin Kiadó, Budapest. 1990
- Szűcs Ferenc: *Teológiai etika*. Református Zsinati Iroda, Budapest. 1993
- Tamminen-Vesa- Pyysiainen: *Hogyan tanítsunk hittant?* Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest. 1998
- Tari Annamária: *Ki a fontos: Én vagy Én?* Tercium Kiadó, Budapest. 2013
- Tari Annamária: *Intimszféra*. Brand, Budapest. 2003
- Tari Annamária: *Y generáció*. Jaffa Kiadó, Budapest. 2010
- Tari Annamária: *Z generáció*. Tercium, Budapest. 2011
- Török István: *Etika*. Free University Press, Amsterdam. 1988

2. Módszertani javaslatok, háttérgondolatok

2.1 A 20-21. század kihívásai (játékos bevezető a modul témáihoz)

2.1.1. Valláspedagógiai, teológiai háttér

A hitoktatás egészére igaz, hogy a beszélgetés meghatározó szerepet játszik az órákon (Lochmann), de a mai kor globális kihívásait tárgyaló modul esetében hatványozottan érvényes a megállapítás. Az egyes témák feldolgozása során elsősorban a tanár által irányított, előre eltervezett eredményhez vezető *kötött beszélgetés* módszere javasolt. A beszélgetés sikerének alapvető feltétele a csoportban meglévő bizalom. Ezen túlmenően a tanár témával kapcsolatos széleskörű ismeretei, tájékozottsága, valamint a diákok véleményével kapcsolatos érdeklődő figyelme, az eltérő vélemények ütköztetésének képessége segít hozzá az eredményes beszélgetés megvalósulásához. A diákok előismereteire, a témákkal kapcsolatos érdeklődésére, kreativitására lehet és érdemes építeni az órákon. Nagyon fontos, hogy a kerülőutaknak vagy éppen zsákutcáknak tűnő gondolatmenetek is a csoport elé kerülhessenek, ugyanakkor a tanár nem mondhat le irányító szerepéről. A rugalmas és nyitott tanárral szívesen beszélgetnek tanítványai. A beszélgetés másik gyakori formája a *szabad tanulói beszélgetés*. ebben az esetben a tanár nem irányít, hanem moderál. Előfordulhat, hogy az ellentétes nézeteket valló diákok között vita alakul ki. Az ellentétes érvek ütköztetésének elősegítése mellett a tanár feladata a vita mederben tartása, a keresztyén felelősségvállalás szükségességének képviselője. A keresztyén teológia etikai iránymutatásai a modern kor megváltozott világában is érvényesek. A korábban megfogalmazott felismerések, kiérlelt igazságok útjelzőként szolgálnak a posztmodern pluralista világban. Nem változik az alapvető igazság, miszerint az ember dialogikus lény. Isten és a felebarát által megszólított, a világra nyitott, vele párbeszéd folytatására képes teremtmény. Ennek a dialógusnak ad terepet a tárgyalt modul.

Csakúgy, mint Európa sok országában, Magyarországon is megfigyelhető az a jelenség, hogy „*a felsőbb osztályokban csökken a tanulók érdeklődése a hittan iránt.*” (Tamminen 1998, 78.) Ugyanakkor több kutatás is igazolta, hogy az idősebb tanulókat nagyon is foglalkoztatják az emberi élet alapvető kérdései, a világ aktuális állapota, napjaink gazdasági, politikai, környezeti kihívásai. A valláspedagógia számára az a kérdés „*hogyan ágyazzuk bele az életszemlélettel kapcsolatos kérdéseket a tanulók tapasztalati világába.*” (Tamminen, 1998, 79.) A középiskolás tanulók többségének hite a fowleri rendszer szerint a szintetikus-konvencionális fokozaton áll. Ez azt jelenti, hogy a családnak, barátoknak, a tekintélyt jelentő személyeknek van meghatározó szerepe abban, milyen hittartalmakat fogad el, mit hisz a fiatal. Az egyes hitek általában nem állnak össze szerves egészé. A korszak végére megjelenhet a korosztály néhány tagjában az egyénivé és gondolkodóvá váló hit. (Fowler vizsgálata azt mutatta, hogy 20 éves korig a fiúk 3,8% a lányok 6,7 % -nál.) Erre a fokozatra az önálló gondolkodás és a hagyománnyal szembeni erős kritikai beállítódás jellemző. A 15-16 éves korosztály tagjai számára elsősorban a saját jövőjükkel kapcsolatos kérdések az igazán fontosak. Ugyanakkor nem közömbösek a társadalmi valamint a globális

problémákkal szemben sem. Egyre fontosabbá válik számukra a másik nemhez való viszony alakulása is.

A 17-18 éves fiatalokat ifjabb társaikhoz képest sokkal inkább foglalkoztatja szűkebb és tágabb környezetük, a társadalom, valamint a világ globális problémái. (Tamminen 1998. 82-83.) Legfontosabb kérdéseik: a szexualitás, az élet értelmének keresése, saját identitásuk megtalálására, kialakítására való törekvés. A diákokat egyébként is foglalkoztató problémák tanórai keretben történő tárgyalása nagyban segítheti a keresztyén identitás formálódását. Ehhez a tanulói aktivitásra építő, véleményüket meghallgató, komolyan vevő, szükség esetén nyílt vitára is kész tanári attitűdre van szükség. Az érettségi előtt álló fiatalok vallásoktatásának alapkérdését pontosan fogalmazta meg Pirinen: „Amikor a fiatal túljutott a pubertáskoron, és új, érettebb fejlődési szakaszhoz érkezett, és gondolkodása a vallás területén is elérte az absztrakt szintet, az identitáskrízis mellett meg kell birkóznia az integrációkrízissel is. Ebben a szituációban vagy elutasítja a korábban tanult vallásos értelmezési modelleket, vagy új gondolkodási szinten integrálja azokat új teljességgé.” (idézi Tamminen 1998. 84.) A Napjaink etikai kihívásai modul ennek az új szintézisnek a kialakításában adhat segítséget oly módon, hogy a különböző órákon tanultakat integrálja.

2.1.2. Honnan hová?

A bevezető lecke célja a témakörre való ráhangolódás segítése. A 12. évfolyamon a korábbi ismeretek felidézésével, különböző tantárgyak (irodalom, történelem, társadalomismeret) során tanultak átismétlésével készíthetjük fel a diákokat arra, hogy korunk etikai kihívásaira végiggondolt, keresztyén válaszokat adhassanak.

kognitív cél: A tanulók megismertetése napjaink globális problémáival, a témakör alapfogalmaival.

affektív cél: Saját személyes felelősségük felismerése a világ jövőjének alakításában.

pragmatikus cél: A megismert tények és összefüggések elősegítése a felelős cselekvés kialakításában.

2.1.3. Óravázlat

Tanóra menete	Tartalom	Munkaformák, segédeszközök
Órakezdés (2-3 perc)	<ul style="list-style-type: none">Órakezdés, imádság, éneklés	közös munka

<p>Motiváció és ráhangolás (8-10 perc)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • A tankönyv motivációs feladata (beszélgetés) TK 5/1. <p>és/vagy</p> <ul style="list-style-type: none"> • TK 5/2. <p>és/vagy</p> <ul style="list-style-type: none"> • TK 12/1. 	<p>közös munka</p>
<p>Ismeretek átadása és feldolgozása (30 perc)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Napjaink globális problémáinak áttekintése • Etikai alapfogalmak tisztázása, napjaink legfontosabb etikai kérdései 	<p>tanári előadás</p> <p>közös munka</p> <p>PPT (közös munka)</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • Választott igehelyek kapcsolása a témához • Összegzés 	<p>közös munka</p> <p>közös munka</p>
<p>Otthoni feladat (1-2 perc)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • TK 12/2. <p>és/vagy</p> <ul style="list-style-type: none"> • TK 12/3. 	<p>egyéni munka</p>

Óravázlat leírása

Motivációs feladat: TK 5/1.: *Képzeld el, hogy idetéved egy időutazó a 19. századból! Hogyan mutatnátok be neki, mennyit változott az emberek élete kétszáz év alatt? (csoportmunka)*

Várható válaszok:

- technika fejlődése (közlekedés, mozi, rádió, tévé, számítógép)
- javuló életkörülmények (orvostudomány fejlődése, fűtés, világítás)
- politikai változások (feudális viszonyoktól a modern polgári demokráciáig)
- környezeti változások (globális felmelegedés, környezetszennyezés)

- változások az iskola világában
- családi keretek, szokások, normák változásai
- öltözködés, divat, zene változásai

Mely változásokat értene meg legnehezebben egy 200 éve élt ember?

- Valószínű, hogy az egyes csoportokban különböző területeket emelnek ki a diákok. Ez kiindulópontja lehet az osztályszintű megbeszélésnek.

Mivel az első témakör ráhangoló és szintetizáló jellegű tevékenységet vár a diákoktól, nagy hangsúly esik a bevezető feladatra. A három feladat mindegyike gondolatébresztő, kreativitást serkentő: a témakör különböző típusú megközelítésének lehetőségét kínálja.

1. feladat: *Képzeljétek el, hogy idetéved egy időutazó a 19. századból! Hogyan mutatnátok be neki, mennyit változott az emberek élete kétszáz év alatt?* Irányított fantáziajáték, amely nemcsak a diákok képzeletét mozgatja meg, de lehetőséget ad arra is, hogy a válaszokban megjelenő különbségekre is reflektáljon a tanár.
2. feladat: *Szerintetek melyik jelenti a legnagyobb kihívást az emberiség számára az alábbiakban felsoroltak közül?* A feladat a jelenbe vezet vissza, és napjainkban az emberiség előtt álló legfontosabbnak tűnő feladatainak sorrendjére kérdez rá. Érdekes beszélgetést kezdeményezni arról, hogy az egyes feladatok megoldásában milyen szerepet játszhatnak a közösségek.
3. feladat: *Lehet, hogy ilyen lesz a jövő városa? Szeretnétek ilyen környezetben élni? Miért?* A feladat abban segít, hogy a diákok ne csupán elvi-általános szinten formáljanak véleményt az egyes kérdésekről, hanem a mindennapi élet változásait képzeljék el.

Tanári előadás: Etikai alapfogalmak átisméltése, napjaink legfontosabb etikai kérdéseinek megfogalmazása.

Egyéni feladatmegoldás, csoportos megbeszélés: Hogyan lehetne csökkenteni a környezetszennyeződést a világban? Miután egyenként átgondolták a feladatot, alkossanak 2-3 fős csoportokat, és beszéljék meg a felmerülő ötleteket! A csoportok osszák meg egymással, milyen eredményre jutottak!

Összegzés: Kapcsolódó Igék áttekintése.

2.1.4. Módszertani javaslatok

Az érettségi előtt álló fiatalok számára kezd egységes képpé összeállni mindaz, amit korábban a világról tanultak. Ha az iskolában tanult és a családban látott keresztyén minták erősítik egymást, az nagyban segíti a hittanoktatás hatékonyságát. A serdülők hite elsősorban a környezettől függ. A modul alkalmat teremt arra, hogy a tanulókat foglalkoztató kérdésekkel kapcsolatban megismerjék a fiatalok a keresztyén tanítás hangsúlyait, ezzel együtt a velük egykorúak véleményét is. Ennek alapfeltétele, hogy az órákon olyan bizalmi légkör alakuljon ki, amely segíti a gondolatok megfogalmazását, és bátorítja kimondásukat. Az egymásra figyelő, egymás véleményét tiszteletben tartó attitűd minden témakör megbeszélésekor meghatározó fontosságú.

2.2. A mindennapok etikai kérdései: Pihenés, szórakozás és rekreáció

2.2.1. Szaktudományos háttér

„A munka és a szabadság szembeállítása azt sugallja, hogy az egyik csak kényszerű, fárasztó kötelesség, a másik pedig olyan felelőtlenség, amelynek nincsenek korlátai. Ezt a szemléletet sem a keresztyén etika, sem a munkalélektan felől nem lehet igazolni. Egy munkának pihenésként sokszor nem a semmittevés, hanem egy másfajta tevékenység felel meg. A munkának nemcsak fáradtság és verejték, hanem a teremtés örömeiben való részvétel is tartozéka. Másfelől a keresztyén embernek szabadsága alkalmával sincs sem több, sem kevesebb szabadsága, mint máskor. Munkája közben is Krisztus szabadságában él, és szabadsága alatt is Krisztus és felebarátja szolgálja. A keresztyén öröm nem kevesebb, mint a szórakozás, hanem lényegileg és minőségileg több. A szórakozásnak határa van, az öröm határtalan. (Filippi 4,4). Az egyikért számot kell majd adnunk (Prédikátor 12,1), a másikat örökre kapjuk. Az örömnél mindig itt van az ideje, a szórakozásnak nincs mindig ideje.” (Szűcs Ferenc: Teológiai etika)

„A rekreációs tevékenységeket különböző szempontok szerint csoportosíthatjuk, leggyakrabban azonban a szellemi (kultúra, szórakozás, művelődés, játék, művészet, művelődés), illetve a fizikai rekreáció (mozgásos hobbik, táncok, játékok, turisztika, sport) felosztást alkalmazzuk. A szabadidő eltöltésének jellege alapján definiált tevékenységformák közül azok tartoznak a szellemi rekreációhoz, melyekben az egyén passzív néző, befogadó (olvasás, zenehallgatás, színház, mozi, TV, kiállítás, szurkolás stb.), vagy aktív, kreatív résztvevő (rejtvényfejtés, szellemi játékok, zenélés, írás, kézimunka, kreatív manuális tevékenység). Idetartoznak továbbá azok a hobbi jellegű tevékenységek, melyben az egyén résztvevő és létrehozó is (numizmatika, filatélia, kőzetgyűjtés, barkácsolás). A fizikai rekreációhoz azok a mozgásos aktivitások sorolhatók, melyek lehetnek hobbi jellegű tevékenységek (kertészkedés, horgászat, vadászat stb.), zenés, táncos mozgásformák (néptánc, társastáncok stb.), turisztika (kirándulás, túrázás, hegymászás, sportmászás) játékok, sportjátékok vagy egyéb rekreációs céllal végzett sporttevékenység.” (Gáldi Gábor: A rekreáció elmélete és gyakorlata)

2.2.2. Valláspedagógiai, teológiai háttér

A modern korban megnövekedett szabadidő olyan etikai kérdéseket vet fel, amelyek a korábbi évszázadokban nem léteztek. A szórakozás, a szabadidő eltöltésének területe a keresztyén etika **adiaforon** témaköréhez kapcsolható. Az erkölcsileg közömbös dolgokról a II. Helvét Hitvallás XVII. fejezetében ezt olvassuk: „*Közömbös dolog az..., ami sem nem jó, sem nem rossz, úgyhogy akár megtetted, akár nem tetted meg, az sem igazságodul, sem bűnődül nem számít.*” A puritanizmus és a pietizmus idején nagyobb szigorral ítélték meg a szórakozást és az élvezeti cikkek fogyasztását. Annak eldöntése, hogy mi tartozik az erkölcsileg közömbös dolgok közé, korszakonként változó. Bár lehet, hogy tanítványaink egy része egyértelmű, konkrét állásfoglalást vár arról, mit szabad, és mit nem egy keresztyén fiatalnak, a törvényeskedés, ítélezés kísértését jó elkerülnünk. A keresztyén nagykorúság azt jelenti,

hogy az élet összefüggéseiben vizsgáljuk a dolgokat, nem pedig kiragadva azokból. „Igazán csak az tekinthető 'közömbös dolognak', amivel szabad elhatározás szerint egyszer élünk, máskor nem. Ha megkötöző szenvedéllyé válik, akkor még az önmagukban legjobb ajándékok is, mint az étel és ital, kezünkben elromlanak.” (Szücs Ferenc 79.) A keresztyén szabadság a megszabadított ember szabadsága. Éppen ezért elválaszthatatlan Isten szabadító kegyelmének tapasztalatától. „Ahol az Úrnak Lelke, ott van a szabadság.” (2Kor 3,17) A törvény kényszerétől megszabaduló ember felszabadul Isten szolgálatára.

2.2.3. Honnan hová?

Az „*azt csinállok, amit akarok a szabadidőmben. Kinek mi köze hozzá?*” típusú hozzáállás jellemző az élménytársadalom kínálatözönében felnövő ifjúság szórakozással kapcsolatos gondolkodására. Ebből kiindulva mutathatjuk be azt a lehetőséget, hogy az emberi élet teljességét Isten akaratának alárendelve éljük. Ez csak akkor lesz vonzó lehetőség a diákok számára, ha azt is megértik, hogy ez nem az egyház által előírt kötelesség, hanem a mi életünket, boldogulásunkat segítő lehetőség Isten kegyelméből.

kognitív cél: A pihenés, a szabadidő felértékelődési folyamatának áttekintése, valamint az ezekkel kapcsolatos alapfogalmak megismerése.

affektív cél: Annak felismertetése, hogy a pihenés, rekreáció mai lehetőségei nem voltak mindig természetesek.

pragmatikus cél: Segíteni, hogy a munka és a szabadidő, kikapcsolódás egyensúlyba kerüljön/egyensúlyban maradjon a diákok életében.

2.2.4. Óravázlat

Tanóra menete	Tartalom	Munkaformák, segédeszközök
Órakezdés (2-3 perc)	<ul style="list-style-type: none"> Órakezdés, imádság, éneklés 	közös munka
Motiváció és ráhangolás (8-10 perc)	<ul style="list-style-type: none"> Házi feladat ellenőrzése A tankönyv motivációs feladata (TK/13.) 	közös munka

Ismeretek átadása és feldolgozása (30 perc)	<ul style="list-style-type: none"> • A szabad idő eltöltésének módja magánügy? (beszélgetés) • A szabadidős tevékenységek rendszerezése, keresztyének és a szabadidő 	<p>közös munka</p> <p>tanári előadás</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • Az idővel kapcsolatos attitűdök áttekintése • Kapcsolódó igehelyek megbeszélése • Összegzés 	<p>PPT (közös munka)</p> <p>közös munka</p>
Otthoni feldolgozás (1-2 perc)	<ul style="list-style-type: none"> • TK 19/1. és/vagy • TK 19/2. 	<p>egyéni munka</p>

Óravázlat leírása

Motivációs feladatok: *Vannak olyan szabadidős tevékenységek, amelyektől egy hívő fiatalnak érdemes tartózkodnia? Miért?*

Várható válaszok:

1. A szüleim úgysem engednek el olyan helyre, amit veszélyesnek tartanak.
2. Mindenki azt csinál, amit akar, amíg nem ütközik törvényekbe.
3. A szórakozóhelyekre járás, alkoholfogyasztás, dohányzás, kábítószer mind ilyen. Ezek sátáni eredetűek.
4. „Minden szabad, de nem minden használ.” (1Kor 6,12)

Számoljátok ki, kinek mennyi ideje jut pihenésre, szórakozásra egy átlagos héten!

Valószínűleg jelentős különbségek lesznek a tanulók becsült adatai között. Ez egyrészt abból adódhat, hogy más-más mértékben várják el a családok a házimunkában való részvételt, másrészt nem biztos, hogy ugyanazt értik a pihenés, szórakozás fogalma alatt. A különbségek felszínre kerülése jó kiindulópont a közös gondolkodáshoz.

A téma feldolgozása: Irányított beszélgetés arról, mennyiben tekinthető magánügynek a szórakozás, pihenés kérdése, és melyek a közösségre kiható mozzanatai. Ezt a beszélgetést

segíthetik a témakörtárgyalásához javasolt bibliai Igék. A tanári előadás középpontjában Isten szabadságot ajándékozó szeretetének, az élet komplexitásának hangsúlyozása kell, hogy álljon, nem pedig egyes tevékenységek, szórakozási formák pellengérré állítása!

2.2.5. Módszertani javaslatok

Sok olyan református vallásoktatásban részt vevő diák van, akik sem gyülekezeti közösségben, sem a családjukban nem találkoztak a nyilvánvaló ténnyel, hogy a keresztyén tanításnak, a Krisztusban gyökerező hitnek gyakorlati, a hétköznapi élet cselekvéseiben kifejeződő következményei vannak. Elképzelhető, hogy néhány csoportban ezek a tanulók lesznek többségben. Ezért fontos, hogy miközben konkrét kérdésekről beszélünk, a válaszaink ne ítélezők és normatívák legyenek, hanem Isten szabadításának perspektívájából mutassuk be a pihenés, szórakozás kérdéskörét is. Empatikusnak, megértőnek kell lennünk tanulóink életével, problémáival kapcsolatban, teret engedve kritikus felvetéseiknek, talán néha provokatívnak tűnő kérdéseiknek is. Ugyanakkor következetesen kell képviselnünk keresztyén meggyőződésünket. Így láthatják meg a szekuláris közegben szocializálódott diákok is, hogy a hitből fakadó döntések és cselekvések egyenesen következnek Isten Igéjének komolyan vételéből.

2.3 A mindennapok etikai kérdései: Munkaerkölcs

2.3.1. Szaktudományos háttér

„A munka törvénye a Biblia szerint kettős. Egyfelől királyi megbízatás: "Hajtsátok (a földet) birodalmatok alá és uralkodjatok rajta" (1Móz 1,28). - Másfelől az eset következtében ugyanez a munka büntetés jellegű: "Átkozott legyen a föld te miattad, fáradságos munkával élj belőle... Orcád verítékével egyed a te kenyeredet" (1Móz 3,17-19). Ebben a kettős parancsban van a munka méltósága és nyomorúsága.” (Török István: Etika)

„Az ember a teremtett világ élén állva felelős megbízott. A munka által teremtett kultúrát és civilizációt, de ezzel párhuzamosan őrzője is munkaterületének, a földnek. Így képviseli Istent, aki maga sem tétlen, sőt a maga teremtő munkája által teremti meg az időt, és adja az embernek szintén teremtő felhasználásra. A munka tehát egyszerre szolgálat és aktivitás. (...) A munkában kezdettől fogva két elem egészíti ki egymást: szolgálat, kötelességteljesítés, valamint kreativitás. (...) A munka a küldetésben nyeri el végső értelmét és méltóságát. Jézus küldetése abban teljesedett be, hogy elvégezte az Atya által rábízott munkát. E munka felfogásától idegen a teljesítmény-központú szemlélet. A tanítványi méltóságot nem az adja, amit elvégzett, hanem az az öröm és kiváltság, hogy Isten szőlőjében munkálkodhat. (Máté 20, 1-15). A munkának tehát itt az a méltósága, hogy az ember Isten munkatársává lehet.” (Szűcs Ferenc: Teológiai etika)

2.3.2. Valláspedagógiai, teológiai háttér

A Szentírás szerint a munka a Teremtő Isten rendelése. A fáradság és a hiábavalóság érzése a bűneset következtében kapcsolódik hozzá (1Móz 3,19). A teremtmények feletti uralkodásra való megbízatás az ember istenképűségének egyik aspektusa. Az alkotó ember

kreativitása Isten alkotó munkájára emlékeztet. Az alapvető különbség abban áll, hogy Isten semmiből teremtett világot, az ember pedig már meglévő nyersanyagot formál. A munka méltósága mellett azonban szólni kell a munka nyomorúságáról is. Sokszor fárasztó, és a hiábavalóság érzése is kapcsolódhat hozzá. „A munka eme kettősségében van a munka kísértése: isteni méltósága az elbizakodottság és lázadás démonizmusát rejtí. Olyan akar lenni az ember, mint Isten. A kultúraalkotás lázában össze is téveszti magát Istennel, az alkotó embert Alkotójával.(...) A munka kilátástalan nyomorúsága pedig az embert zúgolódóvá, pesszimizmává teszi, gyakori eredménytelensége kétségbe ejti. (...) A munka kettős jellege annyira egybefonódik, hogy éppen nyomorúságában mutatkozik meg méltósága, s méltóságában a nyomorúsága. A munka ebben a kettősségben és kettősségéből következő belső feszültségében ember-mivoltunk jellemzője: sem az angyalok, sem az állatok nem dolgoznak.”(Török István 140.)

2.3.3. Honnan hová?

Sokféle sztereotípiát él a fiatalokban a munkával kapcsolatban. A témakör megbeszélése lehetőséget ad arra, hogy érettebben lássák eljövendő felnőtt életük egy nagyon fontos területét. A megalapozott pályaválasztási döntésekhez is hozzájárulhat a munka világáról való közös gondolkodás.

kognitív cél: A munkával kapcsolatos bibliai tanítás átisméltése, elmélyítése.

affektív cél: Felébreszteni (megerősíteni) az értelmes és hasznos munkavégzés utáni vágyat.

pragmatikus cél: Segíteni a megalapozott, reális pályaválasztást.

2.3.4. Óravázlat

Tanóra menete	Tartalom	Munkaformák, segédeszközök
Órakezdtés (2-3 perc)	<ul style="list-style-type: none"> Órakezdtés, imádság, éneklés 	közös munka
Motiváció és ráhangolás (8-10 perc)	<ul style="list-style-type: none"> A tankönyv motivációs feladata (TK 20.) és/vagy TK 25/2. 	egyéni munka közös munka

Ismeretek átadása és feldolgozása (30 perc)	<ul style="list-style-type: none"> • A munka fogalma és keresztyén értelmezése 	tanári magyarázat
	<ul style="list-style-type: none"> • Választott igehelyek kapcsolása • Beszélgetés: TK 25/3. • Összegzés 	közös munka közös munka
Otthoni feldolgozás (1-2 perc)	<ul style="list-style-type: none"> • TK 25/1. és/vagy • Kiselőadások a következő órára (ld. következő óra: Ismerkedés az interneten, Erőszak a világhálón stb.) 	egyéni munka

2.3.5. Módszertani javaslatok

A munkáról, munkavégzésről való közös gondolkodás során konkrét problémákon, életkérdéseken keresztül lehet megismertetni a diákokkal a keresztyén értékeket és normákat. Az érettségi előtt álló korosztály számára a pályaválasztás kényszere miatt aktuális a téma. A továbbtanulni szándékozók felvételi esélyeiket latolgatják, gyakran bizonytalanok döntésük megalapozottságában, helyességében. A munka világával kapcsolatos beszélgetésre általában fogékonyak.

11. osztályban fokozott érdeklődésre nem számíthatunk a témával kapcsolatban. 17 éves korban még mindig távolinak tűnik a pályaválasztás, munkába állás ideje, a diákok sokkal inkább generációs problémáikkal, személyes kérdéseikkel, magánéletükkel vannak elfoglalva. Ebben a korosztályban elsősorban a szülők, rokonok munkával kapcsolatos attitűdjei köszönnek vissza a fiatalok véleményalkotása során.

2.4 Etika a kibertérben (internetetika)

2.4.1. Szaktudományos háttér

„Az internet ma egy olyasfajta közeg, mint egy város. Szokták is ennek érzékeltetésére magyarul a kibertér, angolul a cyberspace kifejezést használni. Ez érvényes abból a szempontból, hogy sokféle ember találkozik él együtt ebben a térben, és sokféle kisebb közösség, ház, utca alkotja. De igaz abból a szempontból is, hogy számos szereplő, hálózati polgár együttes tevékenysége adja a város, a kibertér életét. Ezeknek mind különféle felelősségi köre van: gyártók, kisebb és nagyobb vállalkozások és vállalatok hozzák létre azokat a hardver és szoftver eszközöket, amin az internet alapul. Szolgáltatók és a szolgáltatóknál dolgozó rendszergazdák hozzák mozgásba, teszik aktívvá ezeket az eszközöket, politikusok és más döntéshozók alakítják azokat a feltételeket, amik döntően befolyásolhatják a kibertér életét, végül, de nem utolsósorban minden felhasználó, mindannyian, akik így vagy úgy használjuk az internetet, hatással vagyunk az internet-városra. (Pásztor Miklós: Keresztény kultúra, internet kultúra)

„Egyre többen aggódnak amiatt, hogy a kibertér elsősorban kereskedelmi térré alakul, elektronikus bevásárlóközponttá válik, melynek fő célja az e-mail kereskedelem, és nem a nyilvános vita vagy az oktatás. 1997-re az internetoldalak egynegyede tisztán kereskedelmi tartalmú volt, de a többi oldal is sok tekintetben kereskedelmi, noha nemzeti vagy más hangzatos címen jelentkezik. Aki tisztán oktatásra akarja használni a kibertérrel, kénytelen szembenézni az egyre erősödő kereskedelmi környezettel, amelynek egyetlen célja, hogy az új fogyasztói generációt megtanítsa, hogyan kell elektronikus úton vásárolni.

„Anélkül, hogy tagadnánk a technikai és fogyasztói készségek értékét – folytatta a professzor – az online-oktatásnak etikai kötelessége megtanítani, hogyan legyünk a kibertér állampolgárai. Az elektronikus korban az állampolgárság azt is jelenti, hogy a kibertérrel nyilvánosságként, vagy „új közjóként” kezeljük, amelyet minden embernek joga van elérni és felhasználni, miközben ki-kik megőrzi személyiségi jogait és biztonságát. Mindezekkel a jogokkal együtt polgári felelősségérzetet kell kialakítani. Az információs társadalomra való valódi nevelés ott kezdődik, hogy megtaníttjuk ezeket az alapelveket, és úgy használjuk az internetet, mint az ezeket megvalósító számos eszköz egyikét. A kibertér állampolgárságának kialakításához és gyakorlásához az egyik legfontosabb feltétel a *közösségi vagy szabad hálózatok megteremtése*, amelyek összehozzák egy közösség lakóit, alapvető információkhoz juttatva őket a szokásos internetes anyagokon kívül.” (Hajdú Péter: A kibertér társadalmi, etikai és jogi kihívásai)

2.4.2. Valláspedagógiai, teológiai háttér

Az információhoz való korlátlanul történő hozzájutás lehetősége az „előttem nincsenek határok” érzését erősítheti. Ugyanakkor érdemes emlékeztetni a diákokat arra, hogy a korlát nem csupán elzár, hanem egyben meg is véd. Ez az illúzió egyfajta önelégültséget, gőgöt eredményezhet. Leginkább éppen a fiatal, élettapasztalatokkal nem rendelkező generáció tagjait veszélyezteti ez a kísértés. Ezzel az önistenítő tendenciával szemben szükséges annak a meggyőződésnek a határozott képviselője, hogy az emberi kreativitás és a világ megismerésének lehetősége Isten ajándéka. Ugyanakkor ez a lehetőség nem végtelen, ennek a szabadságnak megvannak a korlátai is. Az ember, bármit is képzeljen magáról, mindig teremtmény marad, és a teremtményi lét korlátai között él. Az emberi kommunikáció igazi

kihívása nem a technikai eszközök fejlődésével lehetővé váló kapcsolatteremtés akár nagy távolságokra lévő emberekkel is, hanem az önmagát kijelentő Isten megismerése, a vele való kapcsolat ápolása.

2.4.3. Honnan hová?

A fiatalok életét átszövi az internethasználat. A témakör tanórai átgondolása segíthet abban, hogy a tudatos, felelős online magatartás szükségességét felismerve megfontoltabb internethasználókká váljanak. Az internet veszélyeinek tudatosításától a kritikus, felelősségteljes gondolkodás bátorításáig vezet a tárgyalt témakör gondolati íve.

kognitív cél: A diákok tudatosabb internethasználatának elősegítése.

affektív cél: A világháló tudatos használatának segítése, annak lehetséges pozitív és negatív következményeinek tudatosítása.

pragmatikus cél: A kritikus és elővigyázatos internethasználókká válás elősegítése.

2.4.4. Óravázlat

Tanóra menete	Tartalom	Munkaformák, segédeszközök
Órakezdés (2-3 perc)	<ul style="list-style-type: none"> Órakezdés, imádság, éneklés 	közös munka
Motiváció és ráhangolás (8-10 perc)	<ul style="list-style-type: none"> Házi feladat ellenőrzése A tankönyv motivációs feladata (TK/26.) és/vagy TK 32/4. 	közös munka
Ismeretek átadása és feldolgozása (30 perc)	<ul style="list-style-type: none"> Az internet hatása a kommunikáció alakulására és/vagy Ismerkedés az interneten, erőszak a világhálón 	tanári előadás tanulói kiselőadások és megbeszélés

	<ul style="list-style-type: none"> • TK/2. • Összegzés 	közös munka
Otthoni feldolgozás (1-2 perc)	<ul style="list-style-type: none"> • TK 32/3. 	egyéni munka

Óravázlat leírása

Motivációs feladat: *Sok fiatal szerint az, ami nincs fenn az interneten, nem is létezik. Miért gondolhatják így?*

Várható válaszok:

4. Mert ma már minden fontos információ olvasható a neten.
5. Mert a fiatalok többsége online szervezi találkozóit, programjait.
6. Mert számítógépen keresztül szinte minden elintézhető.
7. Mert az internet modern bálvánnyá válhat.

Tanári előadás: Az internet történetét a diákok informatika óráról ismerik, ennél sokkal hangsúlyosabb az internet lehetőségei mellett a veszélyek tudatosítása, valamint az arról való közös gondolkodás, hogy keresztyénekként milyen alapelvek, szabályok követésére érdemes törekedni az internethasználat során.

Tanulói kiselőadások: Az internet szerteágazó világában sok részterület van: bevezető vitaindító meghallgatása. A diákok érdeklődésének megfelelően 2-3 kiselőadás 5-5 percben való elmondása javasolt. (Kiadható témák lehetnek többek között az online álarckok és jelmezek, ismerkedés a neten, erőszak a világhálón.)

2.4.5. Módszertani javaslatok

Mivel a téma tárgyalásakor az átlagosnál jelentősebb tanulói aktivitásra lehet számítani, ezért különösen is fontos, hogy a tanulók kérdéseit, esetleges ellenvetéseit komolyan vegye a pedagógus. Az óra (órák) során mindenképpen lehetőséget kell biztosítani arra, hogy kifejthessék véleményüket. A tanári előadás egyben kiindulópontja az eszmecserének. A diákok aktivitását mederben tarthatja, ha a tanár egy-egy csoport

érdeklődéséhez, esetleg aktuális tapasztalataihoz illeszkedő esettanulmány vagy dilemmatörténet segítségével aktivizálja diákjait. Az esettanulmány olyan életből vett (vagy életszerű) történet, amely alkalmas arra, hogy különböző szempontokból elemezzék, értelmezzék a diákok. Fontos, hogy életszerű, érdekes legyen, és adjon lehetőséget az eltérő vélemények megfogalmazására. A dilemmatörténet is epikus jellegű, melynek alapján alternatív megoldási lehetőségek mellett érvelhetnek a diákok. *Te mit tennél ebben a helyzetben?* / Első lépés a dilemmahelyzet értelmezése (Mi a probléma?) Ezt követi a tanulói reflexiók sora (Mi a véleményem erről?), majd a különböző vélemények elhangzása után a csoportos döntéshozatal. (Milyen megoldást javasol a problémára a csoport?) A folyamatot a személyes reflexiók zárják.

2.5. A mindennapok etikai kérdései: Szerelem és szexualitás

2.5.1. Szaktudományos háttér

„A nemiségnek és szerelemnek a Biblia szerint nincsen semmi különállása, sem az üdv, sem a kárhozat szempontjából: nem is jobb az, de nem is rosszabb, mint maga az ember. Miért ne hallhatná meg valaki Isten jóvoltából a hívogató Igét éppen szerelmi boldogságában? Viszont miért ne lehetne ugyanaz a szerelem teljesen magához kötöző, s Isten hívogatásával szemben sükketté tévő bálvány?

A házasság létrejöttében a szerelemnek kétségtelenül fontos szerepe van (vö. 1Móz 2,23 kk és par). Hangsúlyozzuk: a szerelemnek, s nem az érzéki fellobbanásnak. A nemiség ugyanis az érzékiséget éppúgy magába zárja, mint a szerelmet. Mi a kettő között a különbség? A szokásos megkülönböztetés szerint az érzéki fellobbanás csak a pillanaté, csak az alkalomé, csak a külsőt ragadja meg, úgy, amilyenek éppen abban a helyzetben és éppen akkor látszik. Nem számol az idővel és változással, pedig mindkét fél az idővel együtt folyton változik, és viszonyuk is változás alá van rekesztve. A szerelem ezzel szemben nem a külsőt, hanem a belsőt keresi, nem a pillanatnyit, hanem az állandót: lényegében igyekszik megismerni a társát. Nem az ő mindenkor személyi állapotától függetlenül szereti ugyan, de ezen állapoton át valami változatlanul azonosat szeret. Öbenne: a jellemet, a lelkületet, a személyiséget, amelynek a változó külső éppen csak burka. Mint e különbségből látszik: míg az érzéki fellobbanás természete szerint csapodár, kielégülésvágyában hűséget és felelősséget nem ismer, addig a szerelem egy valakit akar, de azt nem csak a nemiségében, hanem teljességében akarja, nem csak a test és lélek mai állapotában, hanem annak mindenkori állapotában. Szereti szerelmét, nemcsak testi-lelki szépségében, hanem testi-lelki hibáiban és fogyatkozásaiban is.” (Török István: Etika)

2.5.2. Valláspedagógiai, teológiai háttér

Isten férfivá és asszonnyá teremtette az embert. A nemek különbsége tehát a teremtési rend része. Ebből következik, hogy a nemiség önmagában véve nem bűn, hanem Isten ajándéka. Azért fontos hangsúlyozni, hogy az eredendő bűn nem a szexualitás, hanem az emberi lét Istentől való alapvető elszakítottasága, mert a szüzesség felsőbbrendűségét tanító katolikus felfogás felbukkanhat a diákok körében. A hangsúlyt azonban nem erre érdemes fektetni, hanem arra a tényre, hogy férfi és nő kapcsolatának kiteljesedése csak a házasság keretein belül képzelhető el számunkra. A Szentírás két szóba sűriti a házasság legfőbb jellemzőjét: *elhagyja és ragaszkodik*. (1Mózes 2,24) Bár a házasságkötés „*két ember döntése, de mégsem*

csupán kettejük ügye. (...) az állam által igazolt házasságkötésre a keresztyén emberek Isten áldását kérik. (...) Az egyházi házasságkötés tehát istentisztelet, de egyben nyilvános megvallása is annak, hogy a házastársak nyilvánosan egy életre szólóan vállalják is egymást.” (Szűcs Ferenc 246.) A paráznság kérdésével kapcsolatos magyarázat kiindulópontja az lehet, hogy a nemiség nem szakítható el a többi életkérdéstől, de legfőképpen Istenhez való viszonyunktól. A paráznság csak látszólag testi kérdés, valójában az Isten kegyelme elleni lázadás. (Török István) Óhatatlanul szóba kerül a témakör tárgyalásakor a gyermekáldás, a születésszabályozás kérdésköre is. A mai szekuláris gyakorlattól eltérően a keresztyén etika határozottan foglal állást amellett, hogy a születendő gyermek egészséges fejlődésének hátterét a házasságban élő szülők biztosíthatják igazán. Napjaink szekuláris világában a szexuális aktivitás nem feltétlenül jár együtt a gyermekáldás elfogadására való készséggel. Ez a jelenség nemi szabadosságot eredményez. A keresztyén etika a korszellem ellenében a nemiség kérdéskörét a házasságon belül tárgyalja. A születésszabályozás eszközeivel kapcsolatban a következőkre hívjuk fel a figyelmet: „A protestáns etikák általában az egészségre nem káros, a mindkét fél számára elfogadható és a házassági kapcsolatot nem romboló eszközök használatát tartják megengedhetőnek. A születésszabályozás azonban csak felelősséggel párosulva lehet erkölcsileg elfogadható. (...) A művi abortusz nem tekinthető a születésszabályozás eszközének.” (Szűcs)

A tizenéveseket leginkább foglalkoztató kérdések egyike. A lecke célja az, hogy a tanulók eljussanak arra a felismerésre, hogy a korszellem sugallta párkapcsolati sokszínűséggel szemben Isten teremtési rendjébe illeszkedő kölcsönös elkötelezettségen és kizárólagosságon alapuló keresztyén házasság az ideális párkapcsolati forma.

2.5.3. Honnan hová?

kognitív cél: A tanulók megismertetése a különböző párkapcsolati és családformákkal, valamint a Szentírás tanításával a két nem különbözőségéről.

affektív cél: Ismerjék fel életük alakításával kapcsolatos felelősségüket!

pragmatikus cél: A megismert együttélési formák értékelése a Szentírás alapján.

2.5.4. Óravázlat

Tanóra menete	Tartalom	Munkaformák, segédeszközök
Órakezdés (2-3 perc)	<ul style="list-style-type: none"> Órakezdés, imádság, éneklés 	közös munka

Motiváció és ráhangolás (8-10 perc)	<ul style="list-style-type: none"> A tankönyv motivációs feladata (TK/33.) 	közös munka
Ismeretek átadása és feldolgozása (30 perc)	<ul style="list-style-type: none"> Demográfiai statisztika értékelése (adatelemzés, megbeszélés) 	közös munka (táblázat: TK 33.)
	<ul style="list-style-type: none"> Házasság és élettársi kapcsolat összehasonlítása (TK 38./1) (beszélgetés) Összegzés 	PPT közös munka közös munka
Otthoni feldolgozás (1-2 perc)	<ul style="list-style-type: none"> Bibliai igehelyek olvasása, értelmezése (TK 37.) és/vagy Házi dolgozat (TK 38/2.) 	egyéni munka

Óravázlat leírása

Az óra elején motiválásként beszélgethetünk arról a fiatalokkal, hogy szerintük mi az, ami szüleik életében követendő, példamutató, és mi az, amit ők másképpen csinálnának. A válaszok egy csoportjában várható, hogy a szülők példája követendő, pozitív lesz (törődés a másikkal, a család összetartói, munkamegosztás, közös programok szervezése). Ugyanakkor a kritika is megfogalmazódhat, különösen a gyereknevelés területén. (megértőbb lennék, nagyobb önállóságot biztosítanék a gyerekeknek, többet engednék meg kamasz gyerekeknek.)

Az 1990-2011 közötti időszak sokkoló demográfiai adatairól kezdeményezett beszélgetés segíthet abban, hogy látszólag személytelenül, mégis érintettként mondják el a témakörrel kapcsolatos gondolataikat. Amennyiben a tanár és a csoport közötti kapcsolat ezt megengedi, az első óra teljes egészében a párokapsolat, szerelem, szexualitás kérdéseiről folytatott beszélgetésre fordítható. A fiktív, de jellemző kérdést felvető dilemmatörténet csoportokban beszélhetik meg a diákok, majd az osztály előtt számolnak be a csoportokban elhangzott véleményekről. A tanári előadás központjában a felelősségteljes élet komplexitása állhat, amelynek a szexualitás bármennyire fontos is, csupán egyetlen részterülete. A felsorolt

Igeszakaszok értelmezése segít abban, hogy a mainak tűnő kérdések új megvilágításba kerüljenek. Így láthatják be tanítványaink, hogy Isten Igéjének igazsága átível korokon, nyelveken és kultúrákon egyaránt. Tanulói kiselőadás adható ki akár az alternatív, újonnan kialakuló családtypusokról, akár a családtervezés etikailag támogatható és keresztyénként visszautasítandó módszereiről.

2.5.5. Módszertani javaslatok

A diákok párkapcsolatról, szerelemről, családról vallott nézeteit erősen meghatározza a családi szocializációjuk alakulása. A pozitív családi minták követésre indítanak, a negatív tapasztalatok megkeserítik, bizalmatlanná teszik a fiatalokat. Erre az elsődleges tapasztalatra épül rá a kortárs közösség hatása. Bár a nemiség nagyon erősen foglalkoztatja azt a korosztályt, ahhoz nincsenek hozzászokva, hogy erről a témáról tanórai keretben osszák meg egymással és egy felnőttel a véleményüket. Ezzel a gátló tényezővel meg kell küzdeni az óra elején. A diákok válaszaiban eleinte lehetséges, hogy sztereotípiák, erőltetett szellemeskedések jelennek meg. Ez egyfajta hárító mechanizmus, amely mögött nagyon is élénk figyelem lapul. A szerelem, szexualitás témaköre a korosztály talán legfontosabb, legaktuálisabb kérdéseit sűríti magába. A tanulói aktivitás mederben tartására jó módszer lehet, ha valós vagy fiktív dilemmatörténeteken keresztül fejthetik ki véleményüket a diákok.) Ha a tanár személyessége, őszintesége, a problémakör iránti érzékenysége hitelesnek tűnik a diákok számára, akkor szemléletformáló, maradandó hatású beszélgetések alakulhatnak ki a fiatalokat éppen leginkább foglalkoztató kérdésekről. A szexualitás egyik oldalról állandó témája a médiának, a fiatalok egymás közti kommunikációjának, ugyanakkor tabunak is számít. A felületes, át nem gondolt ítéletek formálásának veszélye annál nagyobb, minél felületesebb, pontatlanabb, sematikusabb tanítványaink a többi emberről és saját magukról alkotott képe. A szerelem, szexualitás témaköre új összefüggések, korábban számukra ismeretlen nézőpontok megismerésével az önismeret fejlődését is támogathatja. Előzetes felkészülés után vitát folytathatnak a diákok az „*együttélés vagy házasság?*” témában. Saját személyes tapasztalataik, olvasmány és filmélményeik hatása jelenhet meg a beszélgetésben. Nagy előnye, hogy a fiatalok egymás véleményeire reflektálhatnak, a tanár szerepe elsősorban moderátori.

2.6. Társadalmi etika: Politika és jog

2.6.1. Szaktudományos háttér

„Tekintettel azonban arra, hogy a jogszabályt, a törvényt mindenkor és mindenhol a hatalmon lévők fogalmazzák meg, s végrehajtását is azok foganatosítják, a tételes jog megalkotásába belejátszik a hatalmon lévők önzése és érdeke: a tehetem, mert hatalmam van rá elve. A tételes jog tehát hatalmi huzakodásoknak az eredménye, és a tényleges erőviszonyok kifejeződése. Következésképpen a tételes jog az igazságosság érvényesülése érdekében folytonos kiigazításra, javításra szorul. A iuris prudentia éppen abban áll, hogy a törvényhozók önmérsékletet tanúsítanak, s mindenkor készek az engedményre, az igazság, a közjó érdekében.” (Török István: Etika)

„Bármennyire korrumpálódott is a jog és hatalom egyes tisztségviselőiben, Pál különbséget tesz az isteni rendeltetés és a megvalósulás gyarló, emberi formája között. Miért van erre szükség? Azért, mert ha egy államrend legalább alapelveiben tisztességes, akkor képes önmaga torzulásainak kijavítására is. A Római levél 13. fejezete tehát nem bármilyen államrend isteni igazolása, hanem csak annak példája, hogy a keresztyén egyháznak lehet pozitív államképe, sőt valójában csak az lehet. A páli modell az állam és az egyház viszonyának az a jó példája, amelyben sem az állam nem akarja elnyelni az egyházat, sem az egyház az államot.” (Szűcs Ferenc: Teológiai etika)

2.6.2. Valláspedagógiai, teológiai háttér

Az állam eredetére vonatkozóan a protestáns teológiai etikában két felfogás él egymás mellett. Az egyik az ember közösségi rendeltetéséből indul ki, és a családi közösségből eredezteti az államot. A másik megközelítés szerint a bűnesetből következik szükségessége, és a fegyelmező, a veszélyes emberi cselekvéseket fékező hatását emeli ki. (Szűcs Ferenc) Kálvin tanítása szerint az állam egyszerre az isteni gondviselés eszköze, másrészt emberi szándékok és cselekvések nyomán létrejövő entitás.

Az államnak, mint a területén élő emberek mindennapjai számára jogi kereteket adó képződménynek, biztosítania kell az emberi méltóság tiszteletét, garantálnia kell az alapvető emberi jogok érvényesülését. Ezek közé a jogok közé tartozik a vallásszabadság és lelkiismereti szabadság biztosítása is. A demokratikus berendezkedésű országokban az egyes emberek is hatással vannak a társadalmi folyamatok alakulására, szavazatukkal nemcsak személyek és pártok, hanem különböző értékrendek és jövőképek között is döntenek. A többségi vélemény elfogadása a demokrácia lényegéhez tartozik. A közösségi felelősségvállalás jelentkezik az adózás területén is.

2.6.3. Honnan hová?

Társadalomtudományi kutatások eredményei arról számolnak be, hogy középiskolás korú fiatalok túlnyomó többsége nem érdeklődik közéleti, politikai kérdések iránt. A társadalmi kérdésekről való közös órai gondolkodás elvezethet ahhoz a felismeréshez, hogy a társadalomban élő ember nem tudja megtenni, hogy ne foglalkozzon a kisebb-nagyobb

közösségek ügyeivel. A közéletben való részvétel az emberi lét közösségi jellegéből fakad, ezért kikerülhetetlen. Ugyanakkor azt is hangsúlyozni kell, hogy ez a részvétel nem egyenlő a pártpolitizálással.

kognitív cél: Rendszerezni, elmélyíteni, bővíteni az ismereteket a különböző társadalmi együttélést szabályozó rendszerekről.

affektív cél: Felébreszteni az aktuális társadalmi-politikai folyamatokkal kapcsolatos felelősséget.

Pragmatikus cél: A tanulók motiválása, hogy az evangélium szellemében cselekedjenek a társadalomért.

2.6.4. Óravázlat

Tanóra menete	Tartalom	Munkaformák, segédeszközök
Órakezdés (2-3 perc)	<ul style="list-style-type: none"> Órakezdés, imádság, éneklés 	közös munka
Motiváció és ráhangolás (8-10 perc)	<ul style="list-style-type: none"> A tankönyv motivációs feladata (TK/. 39.) 	közös munka
Ismeretek átadása és feldolgozása (30 perc)	<ul style="list-style-type: none"> Keresztyénként a társadalomban 	tanári előadás PPT (közös munka)
	<ul style="list-style-type: none"> Milyen lenne az ideális társadalom? (beszélgetés, TK 42/1.) Kapcsolódó igehelyek megbeszélése Etikus magatartás a politikában (beszélgetés, TK 42/3.) Összegzés 	közös munka tanári magyarázat közös munka

Otthoni feldolgozás (1-2 perc)	<ul style="list-style-type: none"> Házi dolgozat (TK 42/2.) 	egyéni munka
-----------------------------------	--	--------------

Óravázlat leírása

Motivációs feladat: Szerinted milyen mértékben szükséges követni a politikai eseményeket, a közélet történéseit?

Várható válaszok:

1. Engem nem érdekel a politika. A politikusokat csak a pénz foglalkoztatja.
2. Nem szeretem, ahogyan pocskondiázzák más pártok képviselőit, csak azért, mert más a véleményük.
3. Próbálok követni a történéseket, de nem nagyon értem a folyamatokat.
4. A politika fontos a számomra, hiszen a politikai döntések kihatnak a mi életünkre is.

A tanárnak fel kell készülnie arra, hogy nagy különbségek valószínűsíthetők a diákok véleményei között. Akik családjukban gyerekkoruktól kezdve megszokták, hogy otthon téma a kisebb-nagyobb közösségek ügyeivel való foglalkozás, azok számára természetes a társadalmi kérdésekről való gondolkodás. Feltételezhető, hogy ők lesznek a kisebbség a csoporton belül. A többség számára a társadalmi szintű cselekvések, szabályzók kérdésköre messze esik a mindennapi tapasztalataik világától. Az ő számukra a motivációs szakaszban szükséges felmutatni a személyes életükkel érintkező kapcsolódási pontokat.

A téma feldolgozása során elsőként a diktatórikus és demokratikus politikai berendezkedéseknek az emberek hétköznapiakra gyakorolt hatását érdemes hangsúlyozni. A hívő ember társadalmi-politikai kérdésekben való állásfoglalásával kapcsolatban javasolt az aktuálpolitikai kérdések teljes mellőzése. A lecke célja nem a napi kérdésekben való véleményalkotás segítése, hanem a keresztyén ember társadalmi felelősségének határaitól való közös gondolkodás. A médiában gyakran szereplő, de sok fiatal számára mégis ismeretlen fogalmak értelmezése segítheti a téma fontosságának, társadalmi folyamatoknak a hétköznapi életre gyakorolt hatásának felismerését. Az összefoglalás során érdemes a legfontosabb tanulságokat, felismeréseket összegezni, életszerű példákkal alátámasztani.

2.6.5. Módszertani javaslatok

Kutatások szerint (Magyar Ifjúság 2012) a magyar fiatalok közélettel, politikával szembeni közömbössége összefüggésben áll a családi és iskolai szocializáció zavaraiival. A fiatalok nem sajátítják el a közéletben való részvétel mintáit a családban, az iskolában tanultak pedig nem érintkeznek személyes tapasztalataikkal. Éppen ezért fontos, hogy konkrét élethelyzeteken keresztül láttassuk a közéleti felelősségvállalás szükségességét. Ehhez a szerepjátékok, az esetelemzések, a konfliktushelyzetek több nézőpontból való közelítései mind alkalmas eszközök. Cél: a tanulói érdeklődés felkeltése, illetve fenntartása. A vitahelyzetek segítik a tanulókat abban, hogy megtanuljanak odafigyelni egymásra, elfogadják mások gondolatait. Alkalmas módszere lehet az oktatásnak az etikai tartalmakat hordozó szépirodalmi szövegek, művészeti alkotások megbeszélése.

2.7 Etika és környezetvédelem

2.7.1. Szaktudományos háttér

„A fejlett ipari országokban éppen az életszínvonal növelésének mítosza vezet pazarláshoz és egyúttal a népesség csökkenéséhez is. A fogyasztási túltermelés kereskedelmi érdeke, hogy a termelt áruból minél többet és gyakrabban fogyasszunk. Az iparcikkek között viszont egyre több olyan akad, amely káros a környezetre. Kényelmi okokból ezekről sem a termelő, sem a fogyasztó nem hajlandó lemondani. (...) A lakott földön a lehető legésszerűbb módon kellene együtt élnünk teremtménytársainkkal. Hogyan lehetséges ez? A természethez visszatérni szándékozó romantikus elképzelések a legtöbb esetben járhatatlanok. Az emberiség technikai civilizációjának feladására nem hajlandó, ezzel együtt kell tehát megtalálnia a békéesebb összhangot a teremtett világgal.” (Szűcs Ferenc: Teológiai etika)

2.7.2. Valláspedagógiai, teológiai háttér

Az ökológiai szemlélet a teremtménytársakkal való együttélés szükségességét hirdeti. „A természet tulajdonosi szemléletéből a megbízott (sáfár) szemléletre kell áttérni. A pillanatnyi haszon nem vezethet a természet kizsákmányolásához. Pozitívan fogalmazva: az ökológiai etika lát lehetőséget a természettel való megbékélésre és együttműködésre. Azonban a természettel szembeni arroganciáról a 'párbeszédese' szemléletre kell áttérni.” (Szűcs Ferenc 183.) Bár az emberiség túléléséért elsősorban a gazdasági, politikai döntéshozókat terheli felelősség, de minden közösség és minden egyes ember tehet érte.

Az erkölcsi ítéletalkotást fejlesztő módszerek közül a témakör tárgyalásakor felhasználható a morális diszkusszió, az értéktisztázás, valamint az esettanulmány műfaja is megjelenhet. A dilemmatörténetek kapcsán első lépés a morális dilemma bemutatása. Ez magában foglalja a dilemma felolvasását/elbeszélését, a fogalmak és tények tisztázását.

Második lépésben a cselekvéssel kapcsolatos lehetséges pozíciók feltárása következik. Ebben a fázisban a diákok dönthetnek az egyik cselekvési mód mellett. Az egyéni választásokat a kiscsoportos megbeszélés követi. Ennek keretében megismerik egymás érveit, a meghozott személyes döntés indokait. A befejező mozzanat az egész osztályban folytatott megbeszélés. Ez a megbeszélés a felmerült vélemények, cselekvési lehetőségek összefoglalása, a diskusszió lezárása. (Gottfried Adam)

2.7.3. Honnan hová?

Ebben a fejezetben arra nyílik lehetőség, hogy a diákokat kizökkentsük a környezettel szembeni közömbösség, az „egyedül úgysem tehetek semmit” kényelmes, háritó magatartásából, és környezettudatos gondolkodásra, felelős döntésekre hívjuk őket.

kognitív cél: A tanulók megismertetése az ökológiai válság okaival, összetevőivel, lehetséges megoldásával.

affektív cél: A problémák súlyának átéreztetése, a tanulók a környezetért való cselekvési szándékának megerősítése.

pragmatikus cél: A környezeti problémák enyhítésének lehetőségeivel való ismerkedés saját környezetükben.

2.7.4. Óravázlat

Tanóra menete	Tartalom	Munkaformák, segédeszközök
Órakezdés (2-3 perc)	<ul style="list-style-type: none"> Órakezdés, imádság, éneklés 	közös munka
Motiváció és ráhangolás (8-10 perc)	<ul style="list-style-type: none"> A tankönyv motivációs feladata (TK 43.) és/vagy A környezetvédelem lehetőségei és kihívásai (beszélgetés, TK 47/3.) 	közös munka
Ismeretek átadása és feldolgozása (30 perc)	<ul style="list-style-type: none"> Az ökológiai krízis és a megoldás lehetséges iránya 	tanári előadás PPT (közös munka)

	<ul style="list-style-type: none"> • A személyes felelősség tudatosítása a diákokban (TK 46/1.) • Kapcsolódó ígehelyek megbeszélése • Összegzés 	<p>csoporthmunka</p> <p>közös munka</p>
<p>Otthoni feldolgozás</p> <p>(1-2 perc)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Környezetvédelemmel kapcsolatos egyházi kezdeményezések összegyűjtése (TK 46/2.) 	<p>egyéni vagy csoportos feladat (gyűjtőmunka)</p>

Óravázlat leírása

Bolygónk aggasztó állapotáról folyamatosan sok hír lát napvilágot. Motiválásként ezekből olvashat fel néhányat a vallástanár. Még jobb, ha nem csupán híreket, hanem a jövőről megfogalmazott ellentétes előjelű víziók kerülnek egymás mellé. Ezek önmagukban is, minden tanári felszólítás nélkül vitára serkentetnek. Emellett érdemes az óra elején irányított beszélgetés keretében felmérni, milyen ismeretekkel rendelkezik a csoport a témakörben, valamint azt is, melyik részterület foglalkoztatja leginkább a fiatalokat. Az azonos téma iránt érdeklődők egy-egy csoportot alkotva 5 perc közös felkészülés után bemutathatják a csoportnak az általuk legfontosabbnak tartott részterület helyzetét. Csoportos feladat: ötfős csoportokban beszéljék meg, mit tehet egy tizenéves fiatal a környezet védelme érdekében. (Várható, hogy a cinikus, pesszimista választól a lelkes környezetvédőig sokféle vélemény fogalmazódik meg.) A feladat következő része a nagyobb közösségek lehetőségeinek átgondolását kéri a csoporttól. A tanári magyarázat középpontjában a rövidtávra tervező fogyasztói szemlélet és a felelős távlati gondolkodás szembeállítása kerülhet. A diákok maguk is megfogalmazhatják a következtetést, miszerint a természet kizsákmányolása az emberiség életfeltételeit is veszélyezteti.

2.7.5. Módszertani javaslatok

Az értékekre alapozott erkölcsi állásfoglalások, döntések meghozatala csak egy hosszú tanulási, gyakorlási folyamat eredménye lehet. A tanár információkat ad, megvilágítja a hátteret, számba veszi a döntések lehetséges következményeit, de a döntés joga és felelőssége a diáké marad. A vallástanár munkája folyamatorientált. „*A tanulónak nem kész megoldásokat kell elsajátítaniuk, hanem az önálló döntés képességét.*” (Gottfried Adam) Az értékelési folyamat egymást követő mozzanatai a Választás, Döntés és a Megfelelő cselekvés. Választani szabadon, különböző lehetőségek közül, az alternatívák mérlegelése után lehet. A választott alternatíva melletti döntés azt is jelenti, hogy a döntés indoklására is képes az értékelő személy. Az utolsó lépés a döntés eredményének gyakorlati megvalósítása.

2.8. Társadalmi etika: Bioetikai kihívások

2.8.1. Szaktudományos háttér

„Az emberiség előtt ma négy alapvető megoldandó probléma áll: a népességnövekedés, a fenntartható fejlődés kérdése, a béke és a környezet megóvása. Ezek globális, s egymással összefüggő problémák. A mai korlátolatlan népességnövekedés, az igények általános növekedése és a fogyasztói szemlélet következtében a jelenlegi fejlődés fenntarthatatlan. A ma is zajló fegyverkezési verseny és a fenntarthatatlan fejlődés miatt kialakuló környezeti krízis a szegényebbeket már ma is egyre komolyabb mértékben sújtja, s hamarosan a gazdagabbakra is egyre nagyobb hatást fog gyakorolni. Nem túlzás azt mondani, hogy a nehézségek megoldásán fog múlni az emberiség jövője, s jelenleg mindezen problémákra vonatkozóan még a megoldás körvonalai sem látszanak.” (Kovács József: Környezeti etika)

„A bioetika európai megközelítése az alábbi témákra helyezi a hangsúlyt: a sebezhető beteg megértése az orvosi szakmában, az orvos-beteg kapcsolat jelentősége, a szolidaritás és a társadalmi igazságosság a jóléti államban. (...) Hatalmas irodalom foglalkozik a medicina technológiai forradalma kapcsán megfogalmazható morális kérdésekkel. Ennek egyik legszebb megfogalmazását Zygmunt Baumannál olvashatjuk, aki úgy látja, hogy sorozatos 'határátlépései' közepette a biológiai forradalom olyan területekre téved, ahol egyáltalán nem rendelkezik morális támpontokkal, holott a következmények, amelyeket fejlődése során előidéz, kiszámíthatatlanok.” (Pörcei Zsuzsanna: Autonómia versus felelősség a bioetikában és az egészségügyben)

2.8.2. Valláspedagógiai, teológiai háttér

A teremtett világ védelmének szükségessége, az emberi élet tiszteletének parancsa áll a téma tárgyalásának középpontjában. Az élet határterületein jelentkező kérdésekkel kapcsolatban is ugyanazok az elvek érvényesek, mint a mindennapokban. Az emberi élet gazdája Isten, egyedül Ő rendelkezhet vele kapcsolatban. *„A teológiai etika ennek alapján az ember istenképűségéből és a ne ölj parancsolatból kiindulva az abortuszra mint születésszabályozási gyakorlatra csak nemet mondhat. Minthogy azonban a ” ne ölj ” parancsolatnak az egyéni szituációkban vannak kivételei, ugyanúgy lehetnek itt is kivételes döntések. Ezek nem etikailag igazolhatók, hanem annak feltétele alatt vizsgálhatók, hogy a bűnös emberek a bűn által megrontott szituációkban csaknem mindig két rossz közül választanak. Ezért a református etika nem az igazolás oldaláról foglalkozik az abortusszal, hanem Isten ítélete és kegyelme felől, mint az élet végletes, kivételes határhelyzetével.”* (Szűcs 229.)

Az eutanázia, a jó halál ismeretlen fogalom a Bibliában. Napjainkban két formáját szokás elkülöníteni. A passzív eutanázia azt jelenti, hogy az orvos nem tesz meg mindent azért, hogy mindenáron minél tovább fenntartsa az életfunkciókat. Aktív eutanáziáról akkor beszélünk, ha az orvos valamilyen módon sietteti a halál beálltát. Lehetséges a haldokló szeretetben, békességben való elengedése abban a vigasztaló tudatban, hogy „akár élünk, akár meghalunk, az Úréi vagyunk.” (Róma 14,8)

Az élet határterületei között felvetődhet az öngyilkosság, a háború, de akár az állatok ölésének kérdése is.

2.8.3. Honnan hová?

A bioetika témaköre sok tizenéves számára inkább csak a tudományos-fantasztikus irodalom, filmek, szenzációt hajszózó bulvárhírek témájaként ismerős. Az élet határterületeivel, a születéssel és meghalással kapcsolatos kérdések előbb-utóbb minden családban, minden egyes ember életében felvetődnek. A döntéseket, állásfoglalásokat az Isten előtti felelősségünk tudatában kell meghozni. Ezt a felismerést segíti a bioetikai kérdések keresztyén szempontú közelítése.

kognitív cél: A diákok megismertetése a bioetika alapkérdéseivel, a témakörrel kapcsolatos keresztyén gondolkodás alapelveivel.

affektív cél: A környezetet átalakító emberi cselekvés beláthatatlan következményeinek megismerése kapcsán felismertetni az emberi korlátokat a teremtett világ rendjében.

pragmatikus cél: Az élővilág egyensúlyának megőrzésére irányuló szándék megerősítése.

2.8.4. Óravázlat

Tanóra menete	Tartalom	Munkaformák, segédeszközök
Órakezdés (2-3 perc)	<ul style="list-style-type: none"> Órakezdés, imádság, éneklés 	közös munka
Motiváció és ráhangolás (8-10 perc)	<ul style="list-style-type: none"> Házi feladat ellenőrzése A tankönyv motivációs feladata (TK/48.) és/vagy TK 52/1. 	közös munka
Ismeretek átadása és feldolgozása (30 perc)	<ul style="list-style-type: none"> Az orvosi és környezeti etika alapkérdéseinek áttekintése, keresztyén válaszok 	tanári magyarázat PPT (közös munka)

	<ul style="list-style-type: none"> • Aktuális bioetikai dilemmák (szervátültetés, génmanipuláció) – (irányított beszélgetés, abortusz, eutanázia) • Keresztyén reménység a Róma 8,22 alapján • Összegzés 	<p>közös munka</p> <p>tanári előadás</p> <p>közös munka</p>
<p>Otthoni feldolgozás (1-2 perc)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Egy választott bioetikai téma kidolgozása (házi dolgozat) 	<p>egyéni munka</p>

Óravázlat leírása

Motivációs feladat: 1. *Szerintetek milyen esetben indokolható az abortusz?*

Várható válaszok:

1. Nem kell eljutni odáig, hogy a kérdés egyáltalán felvetődhessen. A felelősséget vállaló párkapcsolat, a megelőzés a fontos.
2. Az abortusz gyilkosság, semmi nem indokolhatja.
3. Egy fiatal, önálló keresettel nem rendelkező lány egész életét tönkretelheti, ha tizenévesen szül.
4. Mindenki azt tesz a testével, amit akar. Magánügye.
5. Ha a magzat sérült, várhatóan fogyatékos lesz, vagy ha az anyagi lehetőségek nem engedik meg a felnevelését, az anya mérlegelhet.

2. *Mit gondolsz az eutanáziáról? Szabad siettetni az ember halálát?*

Várható válaszok:

1. Az emberi élet határait Isten szabhatja meg egyedül, az eutanázia gyilkosság.
2. A nagykorú beteg maga dönthet a sorsáról. A fontos az, hogy ezt szabadon tehesse.
3. Ha a beteg fájdalma nagyon erős, és nincsen esély a gyógyulására, a passzív eutanázia elfogadható.

Tanári magyarázat az abortusz és az eutanázia kapcsán lefolytatott vitákról, az abortusz mellett és ellen felsorakoztatott érvekről, az eutanázia szó jelentéséről, annak passzív és aktív formájának megkülönböztetéséről

Az anyag feldolgozása során arra érdemes odafigyelni, hogy az alkalmazás élményszerű, életszerű, a fiatalok életvilágához kapcsolódó legyen, semmiképpen sem csupán elméleti, tankönyv ízű.

2.8.5. Módszertani javaslatok

Az osztály/csoport érdeklődésének függvényében a génmódosított növények termesztésének következményei, a szervátültetés etikai dilemmái, vagy az emberi élet kezdetén és végén jelentkező kérdések gyakorlati jelentősége jelentheti a kiindulópontot a témakör tárgyalása során. Valószínűleg a „megtől és meddig ember az ember?” kérdése foglalkoztatja leginkább a fiatalokat. Így az abortusz és eutanázia kérdései várhatóan nagy vitát váltanak ki.

Míg a legtöbb tárgyalt témakör legfontosabb módszere a megbeszélés, a vita, a bioetika kapcsán nagyobb szerep jut a tanári magyarázatnak.

Érdemes házi dolgozatként kiadni egy-egy bioetikai témát, hiszen az órán nincs lehetőség mélyebben feldolgozni ezt a témát.

2.9. Összefoglalás

2.9.1. Valláspedagógiai, teológiai háttér

A teremtett világ egészét egységben látó szemlélet kimunkálását, a kritikus gondolkodás fejlesztését egyaránt segítheti a projektmunka. Ezen túlmenően a szociális érzékenységet, a csoportban való tevékenykedés képességét, de a verbális kommunikációt is hatékonyan fejleszti. Problémaorientált, épít a tanulók speciális érdeklődésére, aktivitására. Elsősorban az érettségi előtt álló évfolyamon számíthatunk színvonalas, különböző részterületek szintézisét adó projektek születésére.

2.9.2. Honnan hová?

A diákokat szeretnénk eljuttatni a modul során tárgyalt egyes részterületek elszigetelt egységként való szemléletétől napjaink etikai kihívásainak egységes egységként való kezeléséig. Annak belátásához, hogy az Istentől elszakadó, és saját vélt nagyszerűségében gyönyörködő ember átokfutásának egyedül Isten törvényének komolyan vétele vethet véget. Az összefoglalás különösen alkalmas annak bemutatására, hogy a keresztyén etika alapelvei a modern kor megváltozott körülményei között is egyedüli irányítói az egyre bonyolultabbnak tűnő világ útvesztőjében való eligazodásnak.

kognitív cél: Feleleveníteni az eddig tanultakat, rendszerezni, elmélyíteni az eddig megszerzett ismereteket.

affektív cél: A témakörrel kapcsolatos érzékenység, fogékonyság fenntartása.

pragmatikus cél: A diákok segítése abban, hogy be tudják építeni mindennapi életükbe, döntéshozatali mechanizmusaikba a témakör tárgyalása során megszerzett ismereteiket.

2.9.3. Óravázlat

Tanóra menete	Tartalom	Munkaformák, segédeszközök
Órakezdés (2-3 perc)	<ul style="list-style-type: none"> Órakezdés, imádság, éneklés 	közös munka
Motiváció és ráhangolás (8-10 perc)	<ul style="list-style-type: none"> A projektfeladat meghatározása, csoportok megalakulása, szempontok a felkészüléshez 	tanári instrukció
Ismeretek átadása és feldolgozása (30 perc)	<ul style="list-style-type: none"> Választott téma kidolgozása 	csoportmunka
	<ul style="list-style-type: none"> Cowboy- és űrhajóslét lét összehasonlítása (irányított beszélgetés) 	közös munka
Otthoni feladat (1-2 perc)	<ul style="list-style-type: none"> Plakát készítése 	csoportmunka

Óravázlat leírása

Motiváció: Olvassuk el a modulfüzetben szereplő Kenneth Boulding idézetet a cowboy- és űrhajóslét szembeállításáról. Miben különbözik a kétféle életforma?

Várható válaszok:

1. A szabadság, végtelenség szimbóluma áll szemben a bezártság, a végesség jelképével.

2. A vadnyugat hősei el sem tudták képzelni, hogy elhagyják a prérít, a szabadság földjét. A modern ember számára nincs meg a lehetőség egy korábbi állapotba való visszatérésre.
3. A cowboy és az űrhajós is úttörő. Korábban ismeretlen területeket tár fel, új vidékeket fedez fel.

Projektfeladat kiadása, kiscsoportok megalakítása. Tanári instrukció a várt eredményről. Minden kiscsoport készítsen egy plakátot/posztert az általa választott terület legizgalmasabb kérdéseiről, a kérdésekre adott lehetséges válaszokról! Minden csoport mutassa be munkája eredményét egy következő órán! A feladat megoldására érdemes legalább egy hetet hagyni. Ösztönzőként a témakörök egyes részterületeinek legújabb kutatási eredményeiről szóló néhány mondatos bevezető gondolatsor alkalmas a diákok érdeklődésének felcsigázására. (pl. a mesterséges intelligencia előállításával kapcsolatos lehetőségek és félelmek, az abortusz megítélésének történeti változásai, vagy akár a gyógyíthatatlan betegek kezelésével kapcsolatban felvetődő erkölcsi dilemmák.)

2.9.4. Módszertani javaslatok

A környezettudatos, mai világunk globális és személyes etikai kérdéseire való érzékenységet segítő attitűd kialakítása majd megerősítése olyan feladat, amelyet hatékonyan segíthet a projektmódszer alkalmazása. E módszer a gyakorlati életben jelentkező problémákat dolgoz fel, komplex tanulói tevékenységet kíván, és a valós életben is jól hasznosítható tudást eredményez. A tanulói aktivitás eredménye a projekt, a folyamat eredményeképpen létrejövő produktum. Ez lehet plakát, intellektuális alkotás, (pl. szépirodalmi szöveg), de akár egy eszköz is. A modul zárásaként elsősorban a két első lehetőség valósítható meg. A projekt készítésének célja mindkét esetben a környezettudatos magatartás bátorítása lehet. Együttműködésre, valamint fokozott tanulói aktivitásra épít. Fontos, hogy az önkéntesen létrejövő tanulói csoportok szabadon válasszanak ki egy témát a modul anyagából. Így biztosítható, hogy a választott témával szívesen foglalkozzanak. Nem csupán tanórai feladat, hanem őket foglalkoztató kérdésekre adható válaszok összegyűjtése történjen meg a munkafolyamat során! Fontos, hogy az elkészült munkák teljes, osztály előtt való bemutatására elegendő idő álljon rendelkezésre. Valószínűleg egy egész tanítási órát igényel a csoportok teljesítményeinek bemutatása.